

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглянуто теоретичні засади та запропоновано експериментальну методичку формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів засобами дитячої літератури.

На основі узагальнення праць дослідників, стверджено, що здоро'язбережувальна компетентність школярів – знання, практичні уміння і навички для ведення здорового способу життя, усвідомлене ставлення особистості до власного здоров'я та його збереження. Визначено основні її компоненти, які формуються у процесі навчання: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, емоційно-вольовий.

Проаналізовано зміст підручників з читання для учнів початкової школи, зауважено недостатню кількість творів про здоров'я. Експериментальну методичку формування здоров'язбережувальної компетентності учнів засобами дитячої літератури з використанням ІТ побудовано на таких етапах роботи: підбір творів, спрямованих на формування здоров'язбережувальних цінностей; визначення ключових цінностей здоров'я, які акцентуються у творах; розробка ефективних методичних моделей та засобів їх аналізу; використання цифрових додатків та інтерактивних методів для підвищення ефективності та результативності освітнього процесу; розробка інтерактивних матеріалів, таких як плакати, інфографіка та ментальні карти, які допоможуть візуалізувати здоров'язбережувальні цінності.

Визначено ефективні педагогічні умови, які сприяють вирішенню визначеної проблеми: проведення регулярних занять, спрямованих на опрацювання творів здоров'язбережувальної тематики; систематична організація виховної діяльності та залучення сім'ї до здоров'язбережувального виховання учнів; застосування інтерактивних технологій, інноваційних методів навчання та цифрових ресурсів; використання діяльнісного підходу як ключового аспекту здоров'язбережувального виховання молодших школярів.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, мовно-літературна освітня галузь, дитяча література, твори на тему здоров'я, інформаційні технології.

Питання збереження та зміцнення здоров'я дітей завжди актуальне, а в умовах воєнного часу потребує особливої уваги батьків, учителів, суспільства. Окрім традиційних чинників, які зумовлюють погіршення фізичного і психічного здоров'я дітей (гаджетозалежність, відсутність «живого» спілкування та рухливої ігрової діяльності), негативно впливає на учнів війна, постійні обстріли українських міст, стреси від тривоги, втрат рідних і близьких людей, емоційне переживання через руйнування домівок і переїзди.

Сучасний вчитель повинен забезпечити формування у молодших школярів навичок зоров'язбережувальної компетентності, особистісних установок на здоровий спосіб життя та допомогти усвідомити їм цінність здоров'я. Потенційно ефективними інструментами вирішення проблеми вважаємо комплексне використання дитячої літератури та інформаційно-комунікаційних технологій (ІТ). Цей аспект недостатньо висвітлений у науково-методичних студіях, чим зумовлено актуальність цієї розвідки.

Мета статті – теоретично осмислити проблему формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів та висвітлити зміст експериментальної методички її вирішення засобами сучасної дитячої літератури з активним використанням ІТ.

Феномен здоров'я давно є об'єктом вивчення з філософської, медико-біологічної, соціально-педагогічної точок зору. Проблеми організації здорового способу життя дітей та молоді присвячені праці Н. Башавець, Н. Белікової, Т. Бойченко, Ю. Грицаця, О. Халло та ін. Питання розвитку здоров'язбережувальної компетентності школярів в освітньому процесі початкової школи – в полі наукових інтересів О. Ващенко, С. Дудко, О. Кійло, М. Кобан, Ю. Литмар, Л. Мазуренко, М. Малашенко, А. Сердюк та ін.

З огляду на те, що дитячу літературу розглядаємо як ефективний засіб формування здоров'язбережувальної компетентності школярів, актуальними є її дослідження, здійснені У. Баран, Т. Качак, В. Кизиловою, Н. Марченко, Л. Овдійчук. Особливої уваги варті праці, які наголошують на ефективності використання ІТ в освіті (А. Беспалько, В. Биков, Т. Близнюк, О. Будник, О. Муковоз, Т. Качак, Н. Пасека, Г. Пахоменко та ін.).

Здоров'язбережувальна компетентність визначається як інтегративна якість особистості, яка передбачає наявність знань про людину та її здоров'я, здоровий спосіб життя [10, с. 42]. Вона включає мотиви з екологічно-зберігаючою спрямованістю стосовно власного тіла та навколишнього середовища, що спонукають до прийняття здорового способу життя; передбачає потребу в освоєнні способів збереження власного здоров'я, орієнтованих на самопізнання та самореалізацію. Такий вид компетентності є результатом інтеграції еколого-валеологічної та фізкультурної освіти учнів і виявляється в готовності самостійно вирішувати завдання, пов'язані із збереженням і зміцненням власного здоров'я.

У Державному стандарті початкової освіти вказано, що метою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі є формування соціальної компетентності та інших ключових компетентностей, зокрема «застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку» [15].

Здоров'язбережувальна компетентність розглядається як одна з основних компетентностей, які мають бути розвинені у людини. На думку Т. Бойченко, «вагомість здоров'я є беззаперечною підставою для включення здоров'язберігаючої компетентності до переліку ключових компетентностей» [1, с. 6], адже мова йде про характеристики та зусилля учнів, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я. А. Сердюк називає три структурні компоненти цієї компетентності у здобувачів освіти: змістовий, діяльнісний, особистісний [12].

Структуру здоров'язбережувальної компетентності формують ціннісно-мотиваційний компонент, який визначається системою цінностей особистості та спонукає до здоров'язбережувальних дій; когнітивний компонент, орієнтований на створення системи знань про закономірності збереження та розвитку здоров'я, а також на прагнення до самостійного навчання у справах здоров'язбереження; операційно-технологічний компонент, спрямований на набуття особистістю навичок у здоров'язбережувальній діяльності, що проявляється у готовності втілювати моделі поведінки, спрямовані на здоровий спосіб життя; компонент особистісних якостей, який включає організованість, відповідальність за власне здоров'я, доброзичливість, високі стандарти для себе, працьовитість, працездатність, ініціативність, енергійність, наполегливість, рішучість та ін.

М. Малашенко у здоров'язбережувальній компетентності виокремлює аксіологічний, гносеологічний, емоційно-вольовий, здоров'язбережувальний, фізкультурно-оздоровчий аспекти [11, с. 15]. Т. Бойченко як ознаки здоров'язбережувальної компетентності особистості визначає поліфункціональність, надпредметність і міждисциплінарність, багатовимірність [2, с. 42]. Компетентність у збереженні здоров'я передбачає не лише інформованість, але й вміння застосовувати отримані знання на практиці, володіння методиками для зміцнення здоров'я та профілактики захворювань. О. Ващенко розглядає компетентність у збереженні здоров'я як процес, що включає три етапи, які відрізняються між собою за своїми конкретними завданнями та особливостями методології: 1) первинне ознайомлення з основними концепціями та ідеями, спрямоване на усвідомлення учнями простих правил збереження здоров'я; 2) глибоке вивчення, спрямоване на повноцінне усвідомлення основ здорового способу життя учнів і практикування його; 3) закріплення та подальше удосконалення знань, вмінь і навичок щодо збереження та зміцнення здоров'я [3, с. 3–4].

Узагальнюючи розглянуті підходи до структури здоров'язбережувальної компетентності учнів, можемо визначити основні її складові: ціннісно-мотиваційний (ієрархія цінностей особистості), когнітивний (систематичні знання і уявлення про здоров'я і здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальні технології, світоглядні й морально-етичні концепції), операційно-діяльнісний (наявність в учнів необхідних навичок і умінь для ведення здорового способу життя; готовність пропагувати здоровий спосіб життя серед своїх близьких та друзів), емоційно-вольовий (фокусується на психічній сфері життєдіяльності учнів, викликаючи інтерес, внутрішні мотивації для ведення здорового способу життя) компоненти.

У процесі здоров'язбережувальної діяльності учнів важливо дбати, щоб вони розвивали уміння та навички, які можна застосовувати в різних життєвих ситуаціях. Формування уявлення про здоровий спосіб життя, охорону та зміцнення здоров'я у них доцільно здійснювати через підготовку та проведення різноманітних заходів, систематичну взаємодію між вчителем, учнем, батьками. Ю. Грицай визначає ключові компоненти системи формування здорового способу життя молодших школярів, акцентуючи на меті освітнього процесу, змісті навчання, доборі педагогічних кадрів, інтеграції знань з різних галузей, співпраці між вчителями, психологами, соціальними та медичними працівниками, батьками та учнями [4, с. 114].

Робота з молодшими школярами вимагає належного наповнення уроків орієнтованим на здоров'язбереження змістом, врахування нової інформації та застосування різних форм пошукової, розвивальної і творчої діяльності. Позитивним досвідом у вирішенні цієї проблеми є використання в освітньому процесі мультимедійних технологій, проведення тематичних вечорів, рольових ігор, присвячених здоров'ю позашкільних заходів, сюжетно-ігрових занять, проєктів на здоров'язбережувальну тематику, фізкультурно-оздоровчих форм дозвілля. Не менш ефективним засобом є дитяча література, читання й обговорення творів на тему здоров'я.

Література для дітей – художня педагогіка дитини, «адресовані дітям і юному поколінню художні, науково-популярні та публіцистичні твори», які розширюють кругозір дитини, ознайомлюють її з новими і цікавими подіями, явищами, допомагають сформуванню знання, уміння й навички, виховують активність, допитливість, готують до самоосвіти і самовиховання [8, с. 10–11]. Серед адресованих дітям творів є багато таких, які спрямовані на формування уявлень дітей про здоров'я. У різних підручниках з мови і читання для молодших школярів вміщено казки й оповідання «Як хлопці поїли мед» В. Сухомлинського, «Зайці» Є. Гуцало (про турботливе ставлення до здоров'я інших); «Геймери» (про зловживання комп'ютерними іграми); «Галочка» О. Іваненко (про дівчинку, яка коли виросте не їстиме супу, ніколи не спатиме і щодня ходитиме в кіно), «Два брати» Сашка Дерманського (про братів, які нічого не їли і до школи не ходили, а також забруднювали поганими словами весь простір), «Казка про мавпенятко», «Казка про Невпакійка», тексти-поради щодо правильного харчування; рецепти салатів (Морквяний салат); список продуктів, які потрібно брати в похід; тексти про важливість зарядки та ін. До творів здоров'язбережувальної тематики належить цикл віршів про здоров'я «Не панікуйте!» Н. Карпенко, «Абетка здоров'я» Т. Бойченко, оповідання «Доброго вам здоров'я, дідусю» В. Сухомлинського, «Пригода Здоров'я» А. Шахмірова, «Казка про те, як хлопчик Степанко здоров'я шукав» О. Бичковської, «Казка про здоров'я» Л. Савчук, «Казка про Яблучко» О. Долгіх та Т. Сальникової, казки «Маленька Ля та пані Застуда» Ю. Смаль, «Вірус та Вітаміни» Є. Качіної та інші.

Для читання молодшим школярам пропонують твір О. Коротчук «Порятунок Діда Мороза», який вчить правил запобігання захворюванням, закликає звертатися до лікаря і допомагати друзям в біді, підтримувати один одного. Серед методів роботи – робота в групах, рольові ігри та інсценізація, аналіз вчинків героїв. Ефективними є методики «Мікрофон» (закінчення речення «Щоб бути здоровим і не хворіти потрібно...») та «Асоціативний кущ» (З чим асоціюється слово «здоров'я?»). Учні складають план, визначають тему твору, діляться досвідом щодо профілактики захворювань.

Аналіз досвіду вчителів-практиків показав, що формування здоров'язбережувальної компетентності найчастіше відбувається під час вивчення предмета «Я досліджую світ» та у процесі інтегрованих уроків мови і читання, коли за програмою учні вивчають теми пов'язані зі здоров'ям. Результати опитування 24 учителів початкових класів ліцеїв м. Івано-Франківська показали, що лише 37,5% (9) респондентів вважають дитячу літературу одним із ефективних засобів формування здорового способу життя, а інші 62,5% (15) – не приділяють значної уваги роботі з дитячою книжкою з цією метою. У процесі роботи з художніми текстами усі використовують метод бесіди, більшість учасників (75% (18)) практикують роботу учнів у малих групах. Лише 37,5% (9) опитаних використовують метод «Рольові сюжетні ігри», 33,3% (8) – творчу роботу над прочитаним. Інтерактивні методи застосовують 29,1% (7) вчителів, а технології розвитку критичного мислення – 20,8% (5). Використання цифрових інструментів під час опрацювання прочитаного практикують лише 25% (6) опитаних.

На основі аналізу наукових досліджень, спостереження та методичних матеріалів, ми розробили методику формування здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів, яку формують такі етапи: підбір літературних творів, спрямованих на формування здоров'язбережувальних цінностей; визначення ключових цінностей здоров'я, які акцентуються у творах; підготовка різноманітних завдань та запитань на основі змісту твору; визначення найефективніших методів роботи з текстами; використання цифрових додатків та інтерактивних методів для підвищення ефективності та результативності освітнього процесу; розробка інтерактивних матеріалів, таких як плакати, інфографіка та ментальні карти, які допоможуть візуалізувати здоров'язбережувальні цінності.

Пропонуємо читати та аналізувати з учнями твори «Перший сніг» Оксани Радущинської, «Якось у країні Здоров'я» Олени Єфімової, «Планета залежностей і Здоровий Спосіб Життя» Наталії Башевич, «Як хлопчик Степанко здоров'я шукав» Олександри Бичковської, «Казка про дівчинку Марійку та бабусю Гігієну» Валентини Роменської, «Мураха і цукор» Дональда Біссета, які сприятимуть розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів (Див. табл. 1).

Ефективність цієї методичної моделі пов'язана із використанням творів дитячої літератури та цифрових інструментів. НУШ змушена функціонувати в умовах складних суспільних викликів. Пандемія і війна

Таблиця 1

Твори дитячої літератури на здоров'язбережувальну тематику

Назва, автор, жанр	Які саме компоненти здоров'язбережувальної компетентності можна формувати (пропагує автор)	Методи, підходи, форми роботи, цифрові інструменти
Радущинська Оксана. «Перший сніг»	Вчить берегти своє здоров'я і бути обачними на ковзанці взимку, адже необережність може призвести до травмування. Закликає бути відповідальним за свої вчинки, слухати старших і вміти пояснити товаришеві загрозу, яка виникає через необережність.	Робота з інтерактивними плакатами; Робота з лепбуком; Метод «Фішбоун»; Складання сенкану. Thinglink; Canva.
Бичковська Олександра. «Як хлопчик Степанко здоров'я шукав»	Дає знання і розуміння, що таке здоров'я, як його підтримувати; як впливають на здоров'я харчування, фізична активність, емоційний стан. Формує вміння доглядати за своїм тілом, проводити профілактичні заходи (наприклад, правильно чистити зуби, дотримуватися гігієнічних норм). Спонукає до регулярної рухової активності задля зміцнення м'язів, серцево-судинної системи, підтримки нормальної ваги. Формує соціально-емоційну компетентність: вміння будувати позитивні взаємини з іншими людьми, управляти емоціями, вирішувати конфлікти, зберігати психічне здоров'я. Спонукає аналізувати ситуації, оцінювати ризики та переваги тих чи інших дій для збереження здоров'я.	Вправа «Передбачення за назвою»; Метод «Взаємозапитання»; Вправа «Віднови втрачену послідовність»; Читання в особах. Nearpod; Genially
Єфімова Олена. «Якось у країні Здоров'я»	Пропагує активний спосіб життя, здорове харчування та заняття спортом. Спонукає до позитивних емоцій та радості, емоційного і психічного здоров'я. Підкреслює важливість спілкування та взаємодії з оточуючими як аспект соціального здоров'я.	Робота з ментальними картами; Вправа «Заєць та лисиця»; Метод «Прес»; Читання казки в групах та бесіда про вплив здорового способу життя на людину; Розіграш ситуацій з казки, що стосуються вибору здорових і шкідливих звичок; Padlet; Google.forms.

активізували не тільки дистанційне навчання, а й інформаційне перенасичення, емоційні стреси й тривожність – чинники, які негативно впливають на здобувачів освіти. В таких умовах вчитель має знайти оптимальні методи й підходи, обрати ефективні засоби, щоб реалізувати зміст і завдання освітніх галузей. Правильно використані цифрові технології дозволяють створювати інтерактивне середовище для навчання, що сприяє залученню учнів до активної взаємодії та співпраці. Особливого значення набувають цифрові інструменти, які використовуються для створення навчального контенту, обробки матеріалу, перевірки засвоєного учнями, проведення тестувань за змістом вивченого, розробки і демонстрації авторських учнівських проєктів тощо [13]. Цифрові додатки дають можливість активізувати пізнавальну діяльність школярів, зосередити їх увагу на основних деталях, подавати матеріал чітко і структуровано, підвищуючи рівень їх зацікавленості.

Нашою метою передбачено активне використання інтерактивних плакатів, розроблених за змістом творів здоров'язбережувального спрямування. Електронний інтерактивний плакат є потужним засобом візуалізації та презентації великого обсягу інформації на одній площині в різних форматах: текстовому, графічному, аудіо та відео, що дає можливість творчо представити матеріал, сприяє зацікавленню, активізації пізнавальної діяльності учнів. Робота з інтерактивними плакатами доцільна на будь-якому уроці та його етапах: ознайомлення з новим матеріалом, закріплення і перевірка вивченого, перевірка домашнього завдання. Інтерактивний плакат відрізняється яскравим інтерфейсом, на якому розміщені певні точки навігації, що передбачають різні типи завдань: знайомство з автором і його твором, робота з медіаконтентом, перехід на інші сайти та платформи для виконання вправ. Створення такого засобу навчання доступне за допомогою різноманітних комп'ютерних програм і веб-сервісів (напр., Microsoft Powerpoint, ThingLink, Glogster, Genial.ly) [9].

З метою формування здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів за допомогою додатку Genial.ly. нами було розроблено інтерактивний плакат «Твори на здоров'язбережувальну тематику», яким передбачено опрацювання творів О. Єфімової «Якось у країні Здоров'я», О. Бичковської «Як хлопчик Степанко здоров'я шукав», В. Роменської «Казка про дівчинку Марійку та бабусю Гігієну», Д. Біссета «Мурашка і цукор» (Рис. 1). Плакат інтегрує роботу з ілюстраціями, текстом, відео– та аудіоматеріалами, пропонує працювати над змістом: вирішувати кросворди, писати листи до головних героїв, використовувати методи критичного мислення («Ромашка Блума», «Шість капелюхів Едварда де Боно»), виконувати творчі завдання.

Рис. 1. Інтерактивний плакат [6]

Іншим ефективним засобом роботи з художніми текстами є інфографіка, яка дозволяє подати значний обсяг інформації структуровано, зрозуміло та доступно для сприймання та засвоєння. Це інструмент візуалізації та аналізу, що мотивує до глибокого розуміння змісту прочитаного. Графічні компоненти – своєрідні символи-коди, які ефективно замінюють значну кількість вербального тексту з критичними оцінками твору. У дітей молодшого шкільного віку розвинене візуальне мислення, працюючи з інфографікою, вони активно засвоюють побачене. Інформаційна графіка може містити елементи ментальних карт та інтерактивність, що значно підвищує її ефективність. Пропонуємо інфографіку «Яка шкода від переїдання?» [7], яка передбачає роботу з сюжетом твору «Мураха і цукор» Дональда Біссета.

Шляхом перевірки експериментальної методичної моделі формування здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів, ми визначили ефективні педагогічні умови, які сприяють вирішенню визначеної проблеми: 1) проведення регулярних занять, спрямованих на опрацювання творів здоров'язбережувальної тематики; 2) організація виховної діяльності із активним залученням сім'ї до здоров'язбережувального виховання учнів; 3) використання інтерактивних методів та технологій, спрямованих на розвиток критичного мислення та формування цінностей здоров'я; 4) організація зустрічей з цікавими особистостями, які популяризують здоровий спосіб життя; 5) використання інноваційних методів навчання та цифрових ресурсів для візуалізації інформації про здоров'язбережувальні цінності; застосування діяльнісного підходу як ключового аспекту здоров'язбережувального виховання молодших школярів.

Висновки. Здоров'язбережувальна компетентність учнів полягає у володінні знаннями, практичними вміннями і навичками для ведення здорового способу життя, а також у формуванні усвідомленого ставлення особистості до власного здоров'я та його збереження. Читання текстів на здоров'язбережувальну тематику, використання інноваційних методів і форм роботи з ними, ІТ під час їхнього аналізу, створення відповідних

педагогічних умов для досягнення поставленої мети – основні компоненти формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкової школи. Проведений експеримент підтвердив позитивний вплив запропонованої методичної моделі на мотивацію учнів піклуватися про своє здоров'я, підвищив інтерес до читання й осмислення проблеми здоров'язбереження.

Використана література:

1. Бойченко Т. Здоров'язберігаюча компетентність як ключова в освіті України. *Основи здоров'я і фізична культура*. 2008. № 11–12. С. 6–7.
2. Бойченко Т. Формування в дітей системи знань про здоров'я людини. Київ : Наук. думка, 2004. 257 с.
3. Ващенко О. М. Готовність вчителя до використання здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. № 8 (32). С. 1–6.
4. Грицай Ю. О. Використання здоров'язберігаючих технологій в навчальній діяльності школярів : навчальний посібник. Миколаїв, 2012. 181 с.
5. Державний стандарт початкової освіти. Міністерство освіти і науки України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
6. Дутчак Т. Інтерактивний плакат. URL : <https://view.genial.ly/6617fcd82e689c001480bfc1/interactive-content-bullying-infographic>
7. Дутчак Т. Інфографіка «Яка шкода від переїдання?». URL : <http://surl.li/tgrc>
8. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2016. 352 с.
9. Качак Т. Цифрові інструменти літературної освіти в початковій школі. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2024. 196 с.
10. Кобан М. Ю, Литмар Ю. М. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 12. № 1. С. 41–44.
11. Малащенко М. П. Шляхи реалізації здоров'язбережувальних освітніх технологій у початковій школі. *Основи здоров'я*. 2012. № 2. С. 12–18.
12. Сердюк А. Проблеми із збереженням здоров'я дітей і шляхи вирішення в умовах школи. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2006. № 2. С. 6–12.
13. Kachak T. B. Digital instruments of literary education of future primary school teachers in the conditions of distance learning. *Information Technologies and Learning Tools*, 2021. 86 (6), P. 144–169.

References:

1. Boichenko T. (2008) Zdoroviazberihaiucha kompetentnist yak kluchova v osviti Ukrainy. [Health-saving competence as key in the education of Ukraine]. *Osnovy zdorovia i fizychna kultura*. № 11–12. S. 6–7 [in Ukrainian].
2. Boichenko T. (2004) Formuvannia v ditei systemy znan pro zdorov'ia liudyny. [Formation of a system of knowledge about human health in children]. Kyiv : Nauk. dumka. 257 s. [in Ukrainian].
3. Vashchenko O. M. (2006) Hotovnist vchytelia do vykorystannia zdoroviazberizhuvalnykh tekhnolohii u navchalno-vykhovnomu protsesi. [The readiness of the teacher to use health-saving technologies in the educational process]. *Zdorovia ta fizychna kultura*. № 8 (32). S. 1–6 [in Ukrainian].
4. Hrytsai Yu. O. (2012) Vykorystannia zdoroviazberihaiuchykh tekhnolohii v navchalnii diialnosti shkoliariv. [The use of health-preserving technologies in the educational activities of schoolchildren]. Mykolaiv. 181 s. [in Ukrainian].
5. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity. [State standard of primary education]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
6. Dutchak T. Interaktyvnyi plakat [Interactive poster]. URL : <https://view.genial.ly/6617fcd82e689c001480bfc1/interactive-content-bullying-infographic> [in Ukrainian].
7. Dutchak T. Infografika «Iaka shkoda vid pereidannia?» [Infographic «What is the harm from overeating?»]. URL : <http://surl.li/tgrc> [in Ukrainian].
8. Kachak T. (2016) Ukrainska literatura dlia ditei ta yunatstva : pidruchnyk. [Ukrainian literature for children and youth: textbook]. Kyiv : VTS «Akademiiia». 352 s. [in Ukrainian].
9. Kachak T. (2024) Tsyfrovі instrumenty literaturnoi osvity v pochatkovii shkoli. [Digital tools for literary education in primary school]. Ivano-Frankivsk : Misto. 196 s. [in Ukrainian].
10. Koban M. Yu, Lytmar Yu. M. (2019) Pedagogichni umovy formuvannia zdorov'iazberizhuvalnokh kompetentnosti molodshykh shkoliariv. [Pedagogical conditions for the formation of health-saving competences of younger schoolchildren]. *Innovatsiina pedahohika*. Vyp. 12. № 1. S. 41–44 [in Ukrainian].
11. Malashenko M. P. (2012) Shliakhy realizatsii zdoroviazberizhuvalnykh osvitnikh tekhnolohii u pochatkovii shkoli. [Ways of implementation of health-preserving educational technologies in primary school]. *Osnovy zdorovi*. № 2. S. 12–18 [in Ukrainian].
12. Serdiuk A. (2006) Problemy iz zberezheniam zdorovia ditei i shliakhy vyri-shennia v umovakh shkoly. [Problems with preserving children's health and ways to solve them in school conditions]. *Dyrekтор shkoly, litseiu, himnazii*. № 2. S. 6–12 [in Ukrainian].
13. Kachak T. B. (2021) Digital instruments of literary education of future primary school teachers in the conditions of distance learning. *Information Technologies and Learning Tools*. № 86 (6). P. 144–169 [in Ukrainian].

T. Kachak, T. Dutchak. Formation of health care competence of primary school students by means of children's literature.

the article discusses the theoretical foundations and proposes an experimental methodology for the formation of health-saving competence of junior schoolchildren through children's literature.

Based on the generalization of researchers' works, it is argued that the health-saving competence of schoolchildren is knowledge, practical skills and abilities for leading a healthy lifestyle, a conscious attitude of the individual to his or her own health and its preservation. Its main components, which are formed in the course of the educational process, are identified: value-motivational, cognitive, operational-activity, emotional, and volitional.

The content of reading textbooks for primary school students is analyzed, and the insufficient number of works about health is noted. The experimental methodology for the formation of students' health competence through children's literature using IT is based on the following stages of work: selection of works aimed at forming health values; identification of key health values that are emphasized in the works; development of effective methodological models and tools for their analysis; use of digital applications and interactive methods to improve the efficiency and effectiveness of the educational process; development of interactive materials such as posters, infographics, etc.

The article identifies effective pedagogical conditions that contribute to solving the problem: regular classes aimed at studying health-promoting works; systematic organization of educational activities and family involvement in the health-promoting education of students; use of interactive technologies, innovative teaching methods, and digital resources; use of an activity-based approach as a key aspect of health-promoting education of primary school students.

Key words: *health-saving competence, language and literary education, children's literature, works on health, information technology.*

УДК 1:374]:929 (477)

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.98.11>

Кліваденко Н. І.

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКОГО ФІЛОСОФА ВОЛОДИМИРА ШИНКАРУКА

У статті розглянуті історико-філософські погляди В. Шинкарука на позашкільну освіту, громадянське виховання та його зверненість до проблем громадянського суспільства.

Зазначено, що негативні тенденції індустріалізації суспільства, проігноровані радянською ідеологією, спровокували занепад духовної культури та освіти в пострадянських державах, зокрема і в Україні. Ця проблема в розвинених країнах додалася кардинальними діями та рішеннями – інвестуванням в людину, освіту, науку, культуру людського спілкування тощо.

Встановлено, що, на думку українського науковця В. Шинкарука, теоретичні основи зумовлені принципово новими завданнями, які ставить сучасність як перед філософською громадськістю, так і перед академічною філософською наукою загалом щодо реалізації програми в побудові нового суспільства в Україні. Філософія повинна забезпечити науково-теоретичні основи для здійснення державної діяльності в цьому аспекті. Побудова правової держави і громадянського суспільства вимагає осмислення та використання вагомих здобутків сучасності для суспільно-історичного втілення національної програми творення української державності.

Доведено, що філософська спадщина В. Шинкарука охоплює й історико-філософські дослідження, і проблеми антропології, і духовну та культурну складову людського буття, і соціально-політичний аспект її існування. Його філософія на сьогодні не втрачає значущості ні у теоретико-методологічному, ні в історико-філософському, ні в культурологічному аспектах. Володимир Шинкарук є яскравим представником напруженого духовного життя національної філософської традиції.

Філософія Володимира Іларіоновича демонструє не просто спорідненість та відповідність української філософії світовій філософській думці, а її унікальність, особливість, глибину та актуальність української філософії.

Ключові слова: *громадянське суспільство, освіта, просвітництво, культура, виховання, розвиток, світогляд.*

У сучасних умовах для розвитку позашкільної освіти важливого значення розробка теоретичних основ, серед яких окрема увага приділяється філософській думці.

Важливе значення набувають роботи українського філософа, академіка НАН України, професора Володимира Іларіоновича Шинкарука.

Позашкільна освіта, громадянське суспільство сьогодні неможливі без вольових зусиль соціуму та інтелектуального потенціалу. «Можна стверджувати, – пише В. Шинкарук, – що тільки інтелектуально й душевно багата особистість здатна гідно репрезентувати свій час, свій народ, національну культуру, державу» [1, с. 73]. І тільки сукупний інтелект нації здатний творити достойне поле «суспільної життєдіяльності».

В. Шинкарук у контексті розуміння позашкільної освіти, громадянського суспільства, демократичної держави зазначає, що для звершення правової держави та реалізації своєї свободи важливе значення має участь громадян у житті держави через вибори. Для цього необхідно, щоб особа, яка здійснює свій вибір, і той, хто претендує на право бути обраним, «мають вести себе не як приватні особи, а як громадяни» [2, с. 330] і усвідомлювати, що свобода в політичному плані містить у собі відповідальність за здійснений вибір.

В. Шинкарук у свій погляд повертає не тільки до необхідності політичних та економічних перетворень, а також привертає увагу громадськості на проблеми культури, освіти і виховання. Проблема, з якою зіткнулася незалежна Україна, на думку В. Шинкарука, є наслідком відсутності реакції колишнього Радянського Союзу на нівелювання негативних тенденцій індустріалізації суспільства та відсутності програм для формування та розвитку молодіжної культури і реформування в освіті. «Головний недолік виховання і освіти